

Déri Balázs

Ökumenikus imahét Isztambulban

A Magyar Egyházzenei Társaság első kongresszusa óta, alapító elnökünk javaslatára követett gyakorlatunk, hogy felekezeti rendezvényeink, így a kongresszusok közös istentiszteleteinek keretét valamely, általában itt némileg rövidített, ott kissé kibővített, de megtartott szerkezetű zsolozsmahóra adja: leginkább a nyitó vesperás és a harmadik nap primája. Rögtön a kezdetén ugyanaz a kérdés merült föl, mint bármely keresztény/keresztyén ökumenikus istentisztelet szervezésekor: jó-jó, hogy együtt vannak az atyafiak, de mégis hogyan? Kinek az istentiszteleti rendje szerint? Ha csak protestáns felekezetek a résztvevők, akkor sem egyszerű a kérdés, de különösen érzékeny, ha katolikus vagy orthodox hívőkkel is számolni kell. Eucharisztikus-úrvacsorás istentisztelet nemigen jöhet szóba: az csak a különállás megtapasztalására alkalmas. De csak protestánsokkal számolva sem egyszerű a puszta szervezés sem. Közös pohárból? Külön pohárkából? S emlékszem: „a református és baptista testvérek a padokban belül üljenek, az evangélikus testvérek pedig a padok szélén!...” Ritkán is fordul elő a közös úrvacsora, leginkább imahetek zárásakor, csak protestánsok között. Érzékletes a példa, amelyet az Éneklő Egyház népénektár 20. évfordulója alkalmával rendezett ünnepi ülészakon Ferencz István atya mondott el: szépen meghívjuk misére a protestáns lelkész-kollégát (urambocsá', lelkésznőt), nagy tisztelettel kiültetjük az oltár közelébe, és szépen ott ül az áldozati részek alatt. Nem mintha nem lenne nevelő hatása ennek is: legalább ilyenkor „beleverik az orrunkat”, amiről olyan könnyen elfeledkezünk az év többi, kevésbé kínos vasárnapján. Az imahetek a legtöbb helyen a szabadegyházi ún. imaóra vagy imaáhitat kötetlenül kötött rendje győzött, amelyet természetesen sok „nagyegyházi” lelkeségi mozgalom is átvett: igeolvasások, prédikáció, egyenkénti rögtönzött imák, Miatyánk, közben énekek, gyülekezettől, kórustól vagy egyéb formában. Formálisabb alkalmakon gondosan kiegyensúlyozott koreográfiát alkotnak meg, hogy minden egyház, illetve magas rangú képviselője a jelentőségének megfelelően érezhesse meg tisztelve magát.

Megkérdézhetik: miért ne? Miért ne lehetne például az egyetemes imahétre vagy annak reprezentatív nyitó- vagy zárórészére sajátos „liturgiát” alkotni? Lehet, most nem vitatom. De miért, ha van jobb? Azaz lenne jobb. Mert ahhoz meg kellene tanulni, vissza kellene tanulni a gyülekezeteknek a zsoltairos ima-

Déri Balázs zenetudós, klasszikus filológus, középkorkutató, költő, műfordító, az ELTE BTK Latin Nyelvi és Irodalmi Tanszékének vezetője, az Ókortudományi Intézet igazgatója, oktatási és tanulmányi dékánhelyettes.

órákat. Protestánsoknak, és római katolikusoknak is. (A „görögök”, hálisten, itt is hátrább, azaz előbbre tartanak. Akár katolikusok, akár orthodoxok.) Itt mindenki olyan közös liturgikus rendbe találna vissza, amely mindenkié volt, nem kis ideig a szétválás után is, s amelyhez mind hűtlenek lettek. (Nagyjából egy időben kezdték a liturgikus megújulás különböző nemzetiségű és felekezetű apostolai is mondogatni a zsolnározás lelki hasznát, belső érvék mellett az egyháztörténet nagy korszakaira és a néhol megőrzött gyakorlatra, az orthodox, ókeleti és anglikán zsolnázmára, meg a szórványos latin keresztény népszolnázmákra hivatkozva.) S még fabrikálni, barkácsolni se kellene új formákat, és gyanakodva vizsgálgatni —kölcönösen— az „eretnekgyanús” szövegeket: adott (és itt-ott szűkítéseket-bővítéseket is elvisel) a szerkezet, és szinte teljesen adott a szöveg; a zsolnárokat és más bibliai szövegeket nem kell fölülvizsgáltni, a latin (római katolikus vagy protestáns) kereszténység szóba jöhető, „általános” tartalmú (vagyis pl. nem szentekről szóló) zsolnázmáinak költött szövegei a legtöbb esetben kölcönösen vitán fölül állnak. (A bizánciakról később!) Elképzelhető lenne ökumenikus alkalmakra zsolnázmáskönyv is, de —ó, boldog jövő!— attól sem kellene megijedni, ha az adott helyi gyülekezet rendjébe illeszkednek bele a „vendégek”: akár (latinok és bizánciak együtt lakozása idején) a zsolnázmaszerkezet, egyébként pedig akár a szövegváltozatok, akár a tónusok vagy dallamok, akár a mozgások dolgában. Ilyenkor a vendég kisebbséget természetesen „magával viszi” az otthonos többség.

Egyébként is: az elmúlt évtizedben sokat járva orthodoxok és különösen ókeletiek között, egyre jobban zavar a nyugati, karót nyelős fegyelem, a katonás egyformaság. Mindegy, hogy római vagy protestáns az. Persze, a „kreatív” egyénieskedés, a hanyavetiség, a rövidnadrágos „jaj-de-lazák-vagyunk” is. Mindegy, hogy római vagy protestáns az. Hát még ezek keveréke: amikor egyetemes szabályozás helyett a közösség maga alakítja ki a szokásait, és az ember, ha nem ismeri őket, reszkethet, hogy eltér a normától és biztosan megkapja a címkéit. Próbálj meg úrfelmutatásra letérdelni egy katalán templomban, amikor mindenki lazán áll! Biztosan „opus”-os vagy, vagy rég nem jártál misén. Mert néhány évtizede nem ez a szokás, és szigorúan alkalmazkodni kellene a jöttmentnek is hozzá... Próbálj meg némely magyarországi misén nem kéz a kézben Miatyánkot mondani! („Gyanús” helyen az ember jó előre igyekezzék olyan helyzetbe kerülni, különféle ravaszságokkal, hogy ne tudják erőszakosan megragadni a kezét. És még csak sértő se legyen.)

Nem hanyagságot látok én Keleten sem, nem spontánkodást, nem kreatívkodást, nem önállószkodást. Talán a „mindent” szabályozó latin jogi gondolkodással szemben a kevesebbet szabályozó, többet elfogadó görög szellem érvényesül? Vagy a megalázott nép- és vallástöredékek elfogadóbbak? Talán csak nem volt idejük-alkalmuk az egységesítésre? Vagy elfelejtették? Nem tudom. Mindenesetre nem nézik ki, ha a templomba érve vagy a liturgia alatt valaki nem a közösség legtöbb tagja által szokott kegyességi cselekedeteket és mozgásokat végzi, vagy egyáltalán semmit nem csinál, ikont se csókol, kárpi-

tokat sem tapint, talán észrevehetően még keresztet sem vet, vagy más méretű keresztet vet, leborul vagy nem borul le, vagy hogyha a liturgikus kórusba beállva kissé másként éneklí az adott dallamot. Hasonlót anglikán templomokban látni: az eltéréseket részben még szabályozzák is. A zsolozsma vagy a mise nem „ülős” részeiben jelzik: lehet felállni, lehet térdelni. Kommúniókor, mondjuk, egy college-kápolna szűk padjaiban nem illik akadályozni az oltárhoz menőket, és az is furcsa, hogyha egyedül maradsz, mondjuk katolikus lévén, egy egész szakaszban. Persze, az úrvacsorára sem kötelezhetnek. Megvan a tapintatos mód: kezdedben egy énekfüzettel térdelsz (a többiekkel azonos módon) az áldoztatórácshoz, úgy jelzed, hogy „csak” áldást kérsz. S hited megtagadása vagy lelki készületlenség eltagadása nélkül valóban a keresztény közösség tagjának érzed és mutatod magad. Azt meg végképp nem írják elő, hogy szabad-e vagy nem szabad keresztet vetni és az oltár iránt meghajolni vagy térdre ereszkedni a templomba jöve vagy onnan távozva.

Van természetesen olyan, amit nem lehet egyszerre végezni. Meg összekeverni: vagy latin (ide értve a protestánst), vagy bizánci zsolozsmát végzünk, a kettőt nem lehet s liturgikai vétség lenne vegyíteni. Remélhetőleg a helyi közösség elég biztosan végzi a zsolozsmát ahhoz, hogy az óvatosan, itt-ott tevékenyen, de végig nagy belső figyelemmel bekapcsolódó vendégek ne zavarják meg a szép rendet. S egyébként is, az ember igen tanulékony!

A rítuseltérések vagy a helyi szokások szerint, döntően a helyi közösség által végzett zsolozsma mint olyan ökumenikus istentisztelet, amelybe a vendégek is bekapcsolódnak, nem elméleti képződmény. Soha nem gondoltam volna rá, ha nem látom, hogy van, ahol ezt hitelesen gyakorolják, s úgy tűnik, már kellőképpen begyakorolták ahhoz, hogy véleményt mondhassunk róla. Sőt, példaként állíthassuk más területek keresztény hívei elé.

2005 januárjának harmadik hetében egyéni turistaúton Isztambulban jártam. Az első néhány nap leginkább a történelmi város, Ó-Isztambul belső, muszlim negyedeinek nevezetességeit néztem meg. Keresztény templomot errefelé nem látni. (Ha az, akkor múzeum, mint az Aja Szofja.) Érdeklődésből is, meg a nyirkos hideg elől is többször behúzódtam mecsetekbe, sőt néhány napig olyan rendszeresen jártam a Kék mecset —rituális és zenei szempontból igen megragadó— istentiszteleteire, hogy egy kegyes szőnyegkereskedőnek föltűntem; teázni hívott az üzletébe — csak vallási kérdésekről beszéltünk, rengeteg igen hasznos ismeretre tettem szert tőle. Az Aranyszarv-öböl túlsó partján fekvő, a Boszporosz bejáratát képző, a szintén Nagy-Isztambulhoz tartozó Beyoğluba csak harmadik nap mentem át. Ennek tengerparti része Galata (törökül Karaköy), ahol a késő bizánci időtől kezdve sok nem muszlim, általában kereskedő (eleinte leginkább genovai) telepedett le. A XVI. századtól kezdve igen jelentős a zsidóság is: itt és az Aranyszarv-öböl másik partján, följebb, a bizánci orthodoxia és a konstantinápolyi pátriárka székhelyéül szolgáló Fanar (törökösen Fener) negyeden is túl, Balatban talált otthont több ezer Spanyolországból elül-

dőzött szefárd zsidó. Nyelvüket, a spanyol —héber kölcsönszavakkal dúsított— archaikus változatának tekinthető ladinót egészen a közelmúltig művelték, állítólag a huszonegynéhány ezer isztambuli zsidó között még ma is vannak, akik beszélik. Sok örmény és görög is itt települt le, a XIX. századtól kezdve pedig más európai bevándorlók, akik a végelgyengülésben szenvedő oszmán birodalom fővárosába a modern európai, technikai civilizáció szellemét hozták magukkal: itt épült ki a telefon- és a villanyhálózat, a tengerpartról rövid, de meredek földalatti vasút, a Tünel vitt (és visz még ma is) a hegytető Pera negyedébe, ahol ma már inkább csak kirándulók örömét szolgáló villamos jár a teljességgel XIX. századi európai ízlésű bulváron (Istiklal Caddesi). A nagy európai hatalmak sorra ebben az utcában és a környező lejtőkön építették föl követségeiket és templomaikat, kápolnáikat. Több katolikus templom és kápolna mellett ma is működik az anglikán, a német evangélikus vagy —a holland kápolnában— az angol nyelvű protestáns gyülekezet. A sétálóutcából nyíló egyik tágas udvarban található a leglátogatottabb isztambuli római katolikus istenháza, a ferences Páduai Szent Antal-templom. Az 1725-ben alapított templom helyén a XX. század elején olasz neogótikus stílusban építették. A templomban hétköznaponként angol és török, vasárnaponként angol, lengyel, olasz és török miséket tartanak. Amikor nyitva van, a sétálók tömege betér és körbejár a templomban — látszik, hogy a muszlimoknak is ez a séta egyik fő programpontja.

A templom hirdetőtáblájára kifüggesztett, török nyelvű plakáton fölfigyelttem arra, hogy Nagy-Isztambul különböző keresztény templomaiban rendszeresen megtartják az egyetemes imahetet. Ki volt írva a pontos cím, elérhetőség (a hatalmas, az agglomerációval együtt úgy 13 milliós városban a helybelieknek is fontos adat lehet a telefonszám és az ímélcím), az olvasmányok rendje (az egyetemes imahétre előírt szentírási szövegek szerint), a felolvasók egyházi hovatartozása. Láttam, hogy 15-én, szombaton volt az első imaest a Beyoğlütól úgy négy kilométerre északra fekvő Bomonti-Şişli negyed „Petit Sœurs” templomában. Vasárnap este a holland kápolnában gyűltek össze. Hétfőn az Ó-Isztambullal és Beyoğluval szembeni ázsiai part Kadiköy településének (a hajdani Kalcedonnak) Szurp (Szent) Levon örménykatolikus templomában tartották az imaórát; „hivatalosan”, helyszínnel, illetve felolvasóval csak itt képviseltette magát a nyilván viszonylag kis létszámú közösség (templomuk van a fent leírt sétálóutca egyik benyílójában is). Látszik, hogy a szervezők nem annyira a protokoll szempontjaira ügyeltek (így nem a Fanarban és nem a Páduai Szent Antal-templomban voltak istentiszteletek), hanem arra, hogy a nagyvárost és környékét minél jobban bevonják. A rendszeres résztvevőknek, márpedig többen voltak, megvolt a heti városnéző programjuk is...

Kedden, amikor még a sorozatról nem tudva a Fanar pátriárkai templomának igen csalódást keltő, két fiatal pap által összecsapott, hívek nélkül tartott vecsernyéjén voltam, a német evangélikus gyülekezet volt a vendéglátó. Szerdán délután, amikor a plakátot észrevettem, a közelben levő, halpiaci örmény orthodox templomban világosítottak föl, hogy a Beyoğlütól talán 2–3 kilomé-

terre északra fekvő Feriköy település Szurp (Szent) Vartanants örmény orthodox templomát hogyan találom meg. Különös érzés volt a nem túlzottan kivilágított, ismeretlen városrészben dombról le, dombra föl gyalogolva törököktől kérdezősködni, hogy hol találom az örmény templomot, mely —ez nyilván védelmet is szolgál—, mint annyi más keresztény templom, egy tágas udvaron keresztül volt megközelíthető. Zárt kapuknál az utcáról nem is látható, hogy bent keresztény templom van. A talán néhány évtizede épített templomba 3–400 hívő gyűlt össze, nagyobb részük szemmel láthatóan örmény. A padokba jó, ha az összejöttek fele elért, legalább annyian, elsősorban a fiatal férfiak, álltak. (Keleti keresztény közösségekben járva először minden alkalommal furcsa, hogy alig több a nő, mint a férfi, és hogy a fiatalok többen vannak, mint az idősebbek. Templomi-gyülekezeti diszkó és egyéb vigasságok nélkül is...) A keresztény felekezetek papjainak színes bevonulására, mely alatt a latin módra épített kóruson elhelyezkedő vegyeskar elektromos orgonával kísért éneke hangzott, ott is mindenki nyújtogatta a nyakát. Természetesen én is. A padokon előre kiosztva megtaláltuk az istentisztelet menetét, a szövegeket török fordításban, hiszen ez az a nyelv, amelyet valamennyi helyi résztvevő ért. Az imaóra liturgikus imaszövegei örményül hangzottak el, nagyjából az esti zsoltos szerkezete és a szokásos liturgikus szereposztás szerint. Így a bevezető, ekténia-jellegű imák a diakonus, a „főcelebráns” és a nép között oszlottak meg. Ezt követően egymás után egy katolikus pap törökül, a fiatal lutheránus lelkész németül, egy bizánci orthodox pap pedig görögül olvasta föl (úgy emlékszem, hogy mind prózában) a kijelölt két ószövetségi és egy szentpáli perikópát. Az evangéliumolvasás szokott bevezetése (vagyis a szír pap és a vele jött diakonus párbeszéde) után Beyoğlu fiatal orthodox szír papja —egy sokgyermekes Túr Abdin-i család sarja— olvasta föl recitálva az evangéliumi szakaszt. (Jegyzeteimben nem szerepel, hogy milyen nyelven; ha nem jegyeztem föl, valószínűleg szír lehetett.) A fölolvashoz saját teljes Bibliáját használta, nem az előző imaszakasz alatt körmenetben („kis bemenet” lenne a bizánci liturgiában) körbehordozott, nyilván örmény nyelvű evangéliumoskönyvet. Az evangéliumot felolvasó felekezeti hovatartozása sem lehetett mindegy: az örményeknél szír, a szíreknél örmény volt az evangéliumolvasó: mindketten nem kalcedoni egyházhoz tartoznak.

Általános isztambuli rendnek tűnik, hogy az ószövetségi, a zsoltári és az újszövetségi levélből vett, majd az evangéliumi perikópát a vendéglelkészek olvassák (mégpedig az evangéliumot bizánci vagy ókeleti orthodox; csak a bizánci templomban olvasott katolikus pap), s a vendéglátó egyház papja tartja a prédikációt, melynek textusa az imahétre kitűzött, több részre tagolt igeszakasz (ez alkalommal 1K 3,1–23) adott néhány verse; ezt külön nem olvassák föl. Feriköyben a nem túl hosszú prédikációt a kórusból (vagyis a népet elválasztó korlát és az oltár szintje között) törökül tartotta egy örmény pap, félelmetes csuklyával a fején. Az erre következő Hitvallást az örmény közösség a vegyeskar vezetésével halkán recitálta, de az Egyházra vonatkozó cikkelyt

kissé színpadiasan fölerősítették. Így szokás, vagy az alkalom miatt? Nem tudom. Újabb (papi, örmény) fohászok után a kórus önálló kóruszámot énekelt: az érettebb, jó hangokból álló, úgy 30 fős kórus örmény Kyrie eleison-jai között férfi szólista énekelt az áldásokat. Majd diakonus szólított föl szent békecsókra. A következő kórusének, most először némileg polifonikusan megmozgatott szólamokkal, szintén nagyon biztosan hangzott. (Az örmény egyházban ismereteim szerint komoly hagyománya van a többszólamú, homofon éneklésnek, de a pravoszláv újkori kóruszenéből ismert polifónia is elterjedt.) A Miatyánkot a nép örményül mondta (a „... gonosztól” szakaszig); a doxológiát és a keresztény egység alapszövegét (E 4,3–6) pedig az örmény főcelebráns. A papság és a nép kivonulását ismét kórusének kísérte.

A tágas gyülekezeti teremben nem is szerény agapé következett, soknyelvű beszélgetésekkel. Látható, hogy igazi testvéri kapcsolatok vannak az egymásra utalt keresztény felekezetek papjai és hívei között. Itt kérdeztem meg a fiatal, rokonszenves, jó kiállású holland lelkészt az imaheti istentiszteletek rendjéről. Az igazsághoz hozzátartozik, hogy némi rosszállással említette, hogy az orthodoxok nem engedik be az istentiszteletükbe a más felekezetűeket, mire megpróbáltam meggyőzni az igazukról. Itt ismerkedtem össze a fiatal szír pappal is, akitől sok hasznos adatot szereztem a következő húsvétkor megvalósult kelet-örökországi szír orthodox húsvéti utunkhoz.

20-án, csütörtökön az ó-isztambuli Aksaray kerület bizánci orthodox Szent Teodor-templomában volt az imaóra. A negyedben igen sok orosz lakik, lépten nyomon orosz szót hall az ember, és az üzletekben is sok az orosz kiírás. Ha jól emlékszem, orosz templom is van valamelyik szomszédos utcában, először ott kerestem a görög templomot is két kedves, idősebb apácával (Foucoultnővérek), akik rendszeres résztvevői voltak az imahétnek s akik tőlem kértek felvilágosítást. Csak akkor vettük észre az udvarban eldugott kis templomot, amikor kinyitották az utcai kapukat. Mint annyi isztambuli görög templomban, itt is kiáltó a hajdani gazdagság és a mai szegénység ellentéte.

Kevesen jöttek össze, talán nyolcvan: a sok felekezetű papság, a helybeliek és néhány protestáns hívő. A görög papság és a két karban éneklő liturgikus kórus zeneileg általában elég gyengén „teljesített”, bár egy fiatal kántor jól, igen díszesen énekelt... Míg az örmény templomban nyilvánvalóan erősen hozzáidomították a szokásos zsolozsmarendet a sajátos alkalomhoz, inkább csak a fő elemeket tartották meg benne, itt szabályos, bármi módosítás nélküli, háromnegyedórás görög vecsernye volt, amelyben a katolikus és protestáns résztvevők ismertető híján nemigen tudtak tájékozódni. (A Phós hilaront az egész néppel együtt azonban néhány protestáns hívő is énekelt!)

A királyi ajtó elé ekkor, a vecsernye végétével rakták ki az evangéliumolvasó pulpítust. Az örmény pap emelt hangon, de prózában olvasta az ószövetségi perikópát, a szír orthodox (jakobita) pap prózában (és csak reverendában) a zsolnárt, reverendáján vörös stólával anglikán lelkész olvasta az episztolát — fölolvadás előtt áldáskérésre ő is meghajolt az imaórárt elnöklő görög püspök

előtt. Ferences szerzetes-pap énekelt (nem recitálta) az evangéliumot franciául, általam nem ismert, nyilvánvalóan új szerzésű típusdallamon. Az egyes perikópák között a görög kórus (amelybe most beálltak a bizánci papok is) Mária- (istenszülei) énekeket énekeltek. (Az anglikán és a német evangélikus hívek és papok ezen nem botránkozhatnak meg, a holland református lelkész pedig nagyon toleráns...) A lapszélre kapart följegyzéseimből nem derül ki, hogy a francia evangéliumolvasás előtt vagy után énekeltek egy új dallamú francia antifónát („Christ est ressuscité” — Krisztus feltámadott.)

A vecsernye végén osztották ki a papírokat az újgörög nyelvű prédikáció angol fordításával, így abból követhettük a kisázsiai Myra püspökének, Szent Miklós kései utódának, Chrysostomosnak szép beszédét. (Mint később az agapén elmondta nekem a püspök, kicsi, de élő görög közösséget pásztorol. A XX. század eleji népirtás és a görögök elűzése után mára alig százezer görög maradt Törökországban; Isztambulon kívül a kisázsiai tengerparton szórványokban élnek.) A korinthusi levél napi részét ő sem olvasta fel, kifejezetten nem is említette, csak a beszéd gondolati háttérében volt érzékelhető. A prédikáció után egy öreg pap rögtönözve újgörögül könyörgéseket mondott, a kórus Kyrie eleison-okkal válaszolt, végül a Miatyánkot mondtuk el, csak görögül, a régi, bizánci ejtéssel. Kissé tanácstalan volt a hívősereg a kivonuláskor — a színpompás és fegyelmezett örmény templombeli menettel összehasonlítva.

Az örményekénél szerényebb agapét a közösség előadótermül is szolgáló helyiségében tartották. A papok a püspök körül kint ültek az asztalnál. Gyerekek hordták körbe a süteményeket és a teát. Myra püspöke minden megnyilatkozásában, gesztusában képviselni látszott —szegényen is kimérten, tartózkodóan— Bizánc és a kisázsiai orthodoxia hajdani nagyságát.

Közel-keleti meleg fogadtatásban volt része viszont az isztambuli hívőknek a pénteki imaórán, a szír orthodoxoknál. A törökországi nyugati szír orthodoxok, másképpen a jakobiták közül vagy félmilliót megöltek a XX. század eleji örmény népirtás idején; attól kezdve több hullámban, legutóbb a kurd villongások miatt, a megmaradtak nagy része is elhagyta a török-szír határvidéken, elsősorban Túr Abdinban volt szülőhazáját. Előbb Szíriába és Libanonba, az utóbbi évtizedekben Nyugat-Európába vándoroltak ki. A mai törökországi szír orthodox keresztények többsége, tízezernél is több hívő, Isztambulban él. Megerősödőben levő közösség. Értesüléseim szerint a kilenc fővárosi közösség közül egynek saját temploma van, a többieknek a római katolikus egyház adja kölcsön a templomokat. Végző soron a kis létszámú, esetleg hetente csak egyszer misét ünneplő katolikus egyházközségek jól megférnek a naponta kétszer zsolozsmázó, sokgyermekes, buzgó szír közösségekkel.

Yeni Mahalle kifejezetten szép modern város, a tengerparton; Isztambul egyik elővárosához, Bakirköyhöz tartozik, félúton van az Ó-Isztambult határoló bizánci városfal és a repülőtér között. „HÉV” visz ki, amelynek egyik megállója épp a bizánci városfalnak a tengerparthoz közel eső utolsó nagy erődítménye, az Egri csillagokból is jól ismert Héttorony, a Yedikule. Délután

volt időm merengeni a török időközön az erődítmény-börtön kazamatában, tornyaiban. Már sötét volt, amikor a rozoga helyiérdekű vasútról leszálltam. (Egyébként az isztambuli városi közlekedés kiváló, rohamosan fejlődik; a hosszú, új villamosvonal, a metrók a legmodernebbek, de a sűrű és korszerű buszhálózatot is megirigyelné Budapest...) Térkép és pontos cím híján „orrom után” indultam el. Egy idő után megkérdeztem, merre van a szír templom. Egy férfi igazított útba — mint kiderült helyesen, de úgy gondoltam, meg kell erősíteni az információt, mert egy keleti férfi, különösen a felesége előtt, soha nem vallhatja be, hogy valamit nem tud... A település főutcájának kereszteződésében épp pirosra váltott a jelzőlámpa, s megállt mellettem egy rendőrkocsi. Behajoltam az ablakon, hogy merre van a szír templom. Kinyitották az ajtót, hogy szálljak be. (Miért félne az ember, amikor szívesen invitálják? Nem kell olvasni, vagy ha már elolvastunk, nem kell elhinni a Törökországról szóló rémtörténeteket ártatlan nyugati turistákat ért atrocitásokról.) A három kifejezetten rokonszenves, udvarias, fiatal rendőr közül az egyik beszólt a kapitányságra, s ott közölték velem, hogy ebben és ebben a római katolikus templomban vannak a szírek. Rövid úton, rendőri fölvezetéssel, még jóval a hatos kezdés előtt megérkeztem az esti istentiszteletre.

A 200–250 ülőhelyes templom (korábban rendi, talán domonkos?) még nagyrészt üres volt, de a sekrestyében már beöltözéshez készülődött úgy 12–15 diakonus és szubdiakonus, fiatal emberek, a templomban pedig a kóruskorlát előtt 20 lány gyakorolta a liturgikus éneket a helyi szír pap vezényletével (óriási, szép sprőd hangon és igen buzgón). A szír eucharisztikus liturgiánál kizárólagosan használt régi oltár elé fölszerelt függöny el volt húzva (ennek csak a misében van szerepe), az oltáron jellegzetes mintázatú oltárterítő; a katolikus misében használt szembemiséző oltárhoz két oldalt helyezték el a székeket a vendéglelkészek számára. A szembemiséző oltár elé helyezték el a pulpitusán a díszes evangéliumoskönyvet, a padok és a szentélyrész közti térségen kijelölt kórusba pedig két oldalt egy-egy állványszerű asztalt vittek. A jobb oldali állványnál álló tizenöt fiú és férfi jóval bizonytalanabb, hamiskásabb volt, mint a lányok, akik a papság bevonulása után a bal oldali állványt vették körbe. (Finom fehér muszlinkendőjük inkább kiemelte, semmint takarta a hajukat...) Biztonságukhoz az is hozzátartozott, hogy a pap mintegy vezényelte őket. Ez egyáltalán nem szír szokás, nyilván valamely katolikus templomban vagy a televízióban láthatta. A nép közben is folyamatosan érkezett, néhányan a kórusokba kapcsolódtak bele, a tekintélyes, idősebb, jól öltözött, igen szívélyes előljárófélék száma is felszaporodott az előttem levő padsorokban. Ezzel együtt a templomi közösség súlypontja nem a hajóban volt, ahonnan a „közönség” mintegy nézőtérrel szemléli, mi történik elől, hanem a kórusban és a szentélyben tolongó nagy tömegben: papok és szerpapok, és sok-sok énekes.

A szírek a görögökhöz hasonlóan elvégezték az esti órát (vagy talán órákat —ha jól emlékszem— nyilván a szokásos összevonásokkal), majd a nők és a férfiak váltakozva énekeltek a Miatyánkot. (Innen kezdve volt kiosztva a rend,

török „rubrikákkal” és latin betűs átírási szír szövegekkel.) Az anglikán lelkész, most reverendáján lila stólával, olvasta Jób szakaszát angolul, prózában, saját Bibliájából, az evangéliumtartó állvány hátáról. Az olvasmányközi ének a női kar szerepe volt. A zsoltári szakaszt törökül katolikus szerzetes (azt hiszem, domonkos) olvasta. (Rajta kívül még két rendtársa és hat ferences is a szentélyben foglalt helyet.) A következő olvasmányközi éneket a női és a férfioldal váltakozva énekelte. A szentpáli perikópát egy fiatal (az egyetlen itt résztvevő) görög pap olvasta, prózában, bizánci ejtéssel. A Haleluja (a szírek az eredeti h-t is ejtik) készítette elő az evangéliumolvasást, melyet örmény orthodox diakonus kantilált (jóllehet volt örmény áldozópap is); két szír diakonus tartotta két oldalt a gyertyákat (ahogy az örményeknél meg örmény diakonusok a szír papnak).

A helyi pap szír nyelvű üdvözlés után törökül olvasta föl Isztambul és Ankara érseke, Mor Filüksinos Yusuf Çetin írását. A szír nyelvű Credót az egész szír közösség ritmikusan, majdnem-recitáló prózában, „megemelt” hangon mondta. Végül a zsolozsmahórák szokásos lezárása következett (a szokott részben igen jól énekeltek a leányok), ennek részeként az örményeknél felolvasó szír pap törökül, de szír tónusban imádkozott. (Igen virtuózan. Mintegy megelőlegezve azt, ami talán néhány évtized múlva általános lesz?) A búcsúszavak, köszönetmondások már nagyrészt törökül hangzottak.

A katolikus közösség azt is megengedte a szíreknek, hogy a templomhoz nagyméretű közösségi termet építsenek, kiszolgáló helyiségekkel, büfépulttal, egyebekkel. Itt zajlott le a pazar szeretetvendégség, szendvicsekkel, sok süteménnyel, üdítőkkel, teával-kávéval. Az esti utcán még mindig sokan sétáltak: a szokottnál is nyugodtabb, kedvesebb török muszlimok a négynapos Kurban Bayrami ünneppel emlékeztek Ábrahám Mória-hegyi majdnem-áldozatára. Bayram napján a családfő reggel juhot áldoz, a hús nagy részét alamizsnának adják. Az ünnep egy részén teljes a munkaszünet: se bolt, se bank, se múzeum. Amikor egyáltalán van tömegközlekedés, az nagyrészt ingyenes.

Az imahét záróestjét a Boszporosz közepén található Yeniköy település (régbben, görögül: Nichori — a nagy görög költő, Kavafisz is megverselte apai nagyszüleinek faluját) bizánci orthodox Szent Miklós-templomában tartották. Az esti közlekedés bizonytalansága és a másnapi visszaút miatt erről az estéről már lemondtam. Kárpótolt érte a másnap délelőtti fenséges liturgia a Fanarban, papok és szeminaristák extatikusan szép énekével.

A szigorú és jóságos tekintetű Bartholomeosz konstantinápolyi pátriárka áldásával térhettem haza abból a Bizánból-Konstantinápolyból-Isztambulból, ahonnan jót és csapást mondhatatlanul sokat kapott a magyar.

Az isztambuli Hagia Sophia (Aja Szofia), mai állapotában múzeum. A keleti apszis mennyezetén (jobbfelől) az Istenszüllő mozaikja; a jobb alsó sarokban a muszlim prédikációra hajdan használt szószék (minbar), az ívek felső találkozásainál kerek pajszonokon „Muhammad” próféta és „Allah” (Isten) neve áll kalligrafikus írással.